

Brief van de maand maart 2013

Een duel met dodelijke afloop



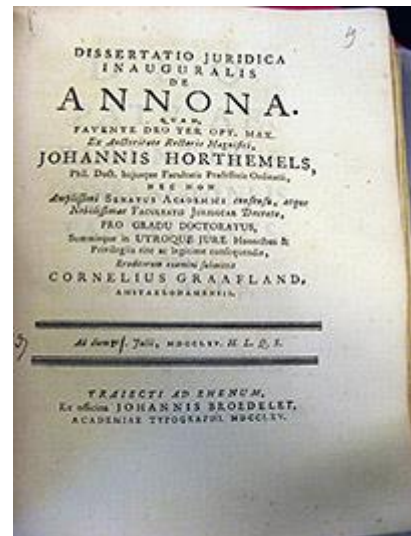
Adressering van Cornelis Graaflands brief aan Nicolaas Tersmitten

In het begin van januari 1781 bevindt Cornelis Graafland (1742 - na 1796) zich op het Caraïbische eiland St. Lucia, een Franse kolonie maar sinds 1778 onder Engelse bezetting. Engeland en de Republiek verkeren op dat moment voor de vierde keer in hun geschiedenis met elkaar op voet van oorlog. In twee brieven, aan een familielid, de Amsterdamse schepen Joan Graafland Pietersz (1733-1821) en aan zijn boezemvriend, de Amsterdamse advocaat Nicolaas Tersmitten (1746-1809), schetst Graafland de 'ramsaaelige positie' waarin hij is beland. Hij bevindt zich: "(...) in een vreemd land, daar de taal niet kundig ben, geen vriend nog aanspraak (...)." Maar dit is niet de crux. Graafland is in een kort tijdsbestek diep gevallen. Nog maar anderhalve maand tevoren behoorde hij tot de notabelen van Suriname, waar hij secretaris was van het hof

van civiele justitie en twee huizen en een plantage in zijn bezit had. Dit alles is op het spel komen te staan doordat hij in een duel verzeild is geraakt waarbij zijn opponent het leven heeft gelaten. Hij heeft Suriname als een dief in de nacht moeten verlaten.

Graaflands achtergrond

Graafland was een telg uit een geslacht van Amsterdamse kooplieden en regenten dat nauw geparenteerd was aan tal van andere families uit het achttiende-eeuwse Amsterdamse regentenpatriciaat. De eerste van zijn tak die deze comfortabele maatschappelijke positie op het spel zette was Graaflands vader, Cornelis Graafland Elbertsz (1712-1782). Eensdeels door beneden zijn stand te trouwen, met de dochter van een Duitse kleermaker die tevoren zijn bijzit was geweest. Anderzijds doordat hij, al op 23-jarige leeftijd dankzij een reeks erfenissen bijkans miljonair, in 1739 zijn ambtelijke carrière afbrak, Amsterdam verliet en ging rentenieren op zijn hofstede Schoonenberg bij Velsen, waarna hij door ongeluk, onverstand of een combinatie van beide tenslotte financieel volledig aan de grond raakte. Hij stierf in de asielstad Vianen waar hij met zijn gezin een heenkomen gezocht had om aan zijn schuldeisers te ontkomen.



Titelpagina van Graaflands proefschrift

Cornelis junior wist zich aanvankelijk aan de doem die de neergang van zijn vader over zijn bestaan legde te ontworstelen.

Met behulp van familie en vrienden kon hij rechten studeren aan de Utrechtse universiteit, waar hij in 1765 promoveerde. Vier jaar later vertrok hij naar Suriname, waar hij de plantersdochter Maria Andresa de Nijs (1752-1778) trouwde. Met gebruikmaking van haar erfenis en een forse lening, die hem in de jaren zeventig als een molensteen om de nek ging hangen, kocht hij Maagdenburg, een suikerplantage met 136 slaven. In het Surinaamse hof van civiele justitie bekleedde hij eerst van 1773 tot 1776 het ereambt van raadsheer. In 1779 aanvaardde hij de bezoldigde functie van secretaris.

Een dispuut over de betekenis van vriendschap



Eerste pagina van Graaflands brief

De Heer Benelle de la Jaille een onbedagtsaam jong man, die op zijne middelen niet wijzig verwaand was, heeft mij soo verre gebragt, dat op seekeren avond bij duijster handgemeen sijn geworden en heeft toevallig een wond bekoomen waar aan hij een uur naa dato is overleeden (...) Ik swerf als de verlooren soon, en dat om de verdoemde booshijd van die Heer die mij gescholden getergd, en uijtgedaagd heeft; jaa, toen ik nog over de saak wilde raisonneere mij reeds met de deegen onder de neus kwam, waarop ik myn deegen trekkende sijde: nu ben ik klaar. En soo voorts tot er de dood opvolgde.

Aldus geeft Graafland in de brief aan zijn vriend Tersmitten zijn versie van wat zich op woensdag 22 november tussen hem en Charles Paul Benelle de la Jaille

heeft afgespeeld. In het archief van het Surinaamse hof van politie bevinden zich in de ‘processtukken betreffende criminele zaken’ verschillende getuigenissen van anderen die meer licht op de zaak werpen.

Toen Graafland op woensdag 22 november 1780 in Paramaribo bij zijn schoonouders het middagmaal had genuttigd, besloot hij op weg naar huis nog even aan te wippen bij Gabriel Paul Benelle, een oud-collega raadsheer in het hof van civiele justitie. Tot het gezelschap dat daar die middag had gedineerd behoorde de jongere broer van de gastheer, Charles Paul Benelle de la Jaille. Graafland ging naast hem zitten en dronk met hem een fles moezelwijn. Tussen beiden ontspon zich een aanvankelijk op badinerende toon gevoerd gesprek over de aard van vriendschap, dat echter tenslotte een kwade keer nam. Frans Saffin, één der aanwezigen, verklaarde later dat Graafland de stelling geponeerd had dat “(...) iemand welke zijn meisje debaucheerde [= verleidde], door hem voor zijn vriend niet werd gehouden (...).” Benelle, de heer des huizes, getuigde dat zijn broer daarop repliceerde “(...) dat men geen menagement [= omzichtigheid] gebruikte tusschen goeje kennissen soo sterk als opregte vrienden, en dat hij Graafland niet anders aansag als een tafelvriend, waarop Graafland zijde ik verdomt dan je vriendschap, sijn broeder daarop repliceerde, dan verdomt ik ook je vriendschap.”



Zicht op 18de-eeuws Paramaribo (collectie Rijksmuseum)

Er vielen nog wat heftiger woorden, waarop beide kemphanen het huis verlieten. Een derde ooggetuige, de slaaf Marcus, verklaarde later dat hij gezien had “(...) dat den heer Benelle de la Jaille zijn deegen nam, en ziende dat quaad waren, [hij, Marcus] gedagt hadde dat ze wilden gaan vegten.” Saffin en Benelle hadden één en ander weliswaar minder scherp waargenomen maar omdat laatstgenoemde zich toch wat ongerust voelde, besloten zij het spoor van Benelle de la Jaille en Graafland te volgen. Dat bracht hen aan de rand van de stad bij het huis van Graafland aan de Steenbakkerskreek. Het was inmiddels na zevenen in de avond. Graafland had zich ondertussen ook van zijn degen voorzien en beide heren stonden op een pas of vijftien van elkaar. Onmiddellijk poogden Saffin en Benelle partijen te pacificeren en Graafland leek daar ook vatbaar voor. Op een uitdagende opmerking van Benelle de la Jaille rukte Graafland zich echter van hen los. Ze hoorden het klinken van de degens. Het zicht op wat er precies gebeurde werd belemmerd door de duisternis. De bewegingen van Benelle de la Jaille, die in het wit gekleed was, waren het best zichtbaar. Zij zagen hem twee keer struikelen en tenslotte ter aarde storten. Graafland riep: “hij is in mijn degen gevallen” en vervolgens zagen zij deze “in groote desperatie en aandoening” weglopen.

Stukken en brokken

Benelle de la Jaille werd door slaven Graaflands huis binnengedragen, waar bleek dat hij was overleden. Een medicus constateerde de doodsoorzaak: een steek in de rug onder het rechter schouderblad richting ruggenmerg, waarbij een slagader was geraakt. Charles Paul Benelle de la Jaille werd begraven op de plantage Nieuwsorgh aan de Commetewane kreek, eigendom van zijn familie. Op de grafsteen is vermeld dat hij bij een tweegevecht is omgekomen en dit heeft aanleiding gegeven tot legendevorming onder de lokale bevolking. Verteld wordt dat de twist ging over een door beide duelisten begeerde slavine. Deze vrouw zou voor haar ongewilde betrokkenheid gestraft zijn met het uitsteken van een oog. In de volksmond heet de plantage ‘Lasai’. Die benaming is oorspronkelijk afgeleid van de familienaam

De la Jaille, maar heeft zo een alternatieve etymologie gekregen: 'las(i) ai' betekent in het Sranantongo 'verloren oog'.



Vluchtroute van Graafland in Suriname

Cornelis Graafland hield zich ruim een week schuil. Hij gebruikte die tijd om een zaakwaarnemer te benoemen en zijn vlucht voor te bereiden. Vervolgens nam hij een sluiproute over het pad van Wanica naar de westelijk van Paramaribo gelegen Saramacca-rivier, waar een Noord-Amerikaans schip hem aan boord nam. In Suriname ging men er dan ook enige tijd van uit dat dit Graaflands bestemming was.

In zijn vanaf St. Lucia verzonden brieven toont Graafland zich vol vertrouwen dat de getuigenissen uit Suriname gunstig voor hem zouden blijken te zijn. Dat was ook grotendeels het geval. Zelfs de broer van het slachtoffer verklaarde dat Benelle de la Jaille bij hem thuis "(...) wel wat driftig geweest, dog dat Graafland seer tranquil [= bedaard] is geweest." Saffin getuigde dat op hun verzoeningspogingen "(...) Graafland wel de meeste inclinatie toonde van te bewilligen (...)." De getuigenissen van zowel Saffin als Benelle aangaande het duel lieten de mogelijkheid van een ongeluk open. Alleen de slaaf Marcus van Benelle verklaarde gezien te hebben dat "(...) in dat vegten de heer Bennelle de la Jaille is gevallen op zijde en leggende door den heer Graafland is werden gestoken, stootende met zijn deegen na beneeden." Maar Marcus was door zijn maatschappelijke status een wraakbare getuige. Aan de andere kant spraken de feiten in Graaflands nadeel, met name dat het slachtoffer in de rug was gestoken en dat hijzelf de vlucht genomen had. De uitkomst was dat Graafland, bijna negen maanden na het gebeurde, op 14 augustus 1781 in Paramaribo bij verstek werd veroordeeld tot eeuwige verbanning uit de kolonie.

Ballingschap



Pas van Cornelis Graafland

Cornelis Graafland keerde terug naar Europa. In oktober 1783 schreef hij vanuit Antwerpen aan Rijklof Michaël van Goens (1748-1810), voormalig hoogleraar en prinsgezind regent te Utrecht, die hij verzocht zijn invloed bij de stadhouder te zijnen gunste aan te wenden (Koninklijke Bibliotheek, briefencollectie Van Goens). Dit komt overeen met de strategie die hij in januari 1781 in de brief aan zijn verwant Joan Graafland Pietersz aangaf te willen volgen. Zijn bedoeling was om bij prins Willem V om 'abolitie' (uitwissing van het feit, alsof het niet had plaatsgevonden) te verzoeken. Denkbaar is dat zijn streven was om weer naar Suriname terug te kunnen keren. Daar had hij bezittingen. Dit was althans het geval tot 1786. Toen was het

geduld van zijn schuldeisers op en werden zijn plantage, huizen en ander bezittingen verkocht om aan hun vorderingen te kunnen voldoen. Een vooralsnog laatste spoor van Graafland is aangetroffen in Parijs. Hij was daar vermoedelijk al op zijn laatst in april 1789, dus voor de bestorming van de Bastille,

gevestigd. In 1796 bleek hij er actief te zijn als koopman: in december van dat jaar kreeg hij van de Nederlandse legatie een paspoort voor een handelsreis naar Hamburg. De positie die hij op die tropische novemberavond in 1780 vergooid had, lijkt een verre herinnering.

De brief aan Joan Pietersz. Graafland bevindt zich in HCA 30-326, die aan Nicolaas Tersmitten in HCA 30-364. De eerste is binnen Wikiscripta Neerlandica getranscribeerd door Carli Gispen, de tweede door René Brandwijk. De toelichting bij deze brief van de maand is van Jean Jacques Vrij. In het maartnummer van het blad Genealogie verschijnt een langer artikel over het geval van de hand van hem, Marijke van der Wal en Juliette Sandberg.